

Eestkoste

Urmas Volens, LL.M.

Tartu Ülikooli tsiviilõiguse lektor
Advokaadibüroo SORAINEN nõunik

Taust

Eestkoste reguleerivad sätted olid üheks kõige põhjalikumalt ümbertöötamist nõudvateks normideks kogu perekonnaseaduses. Peamiste puudustena nähti senise regulatsiooni väikest regulatiivsust ning eestkoste ja eestkostjate tegevuse üle järelevalve teostamise struktuuri ebaefektiivsust. Sätete puudustele juhtis korduvalt tähelepanu ka õiguskantsler.

Teiseks puuduseks peeti, et seadus jättis õigust rakendavatele organitele (kohus, eestkosteasutus) äärmiselt laia otsustusruumi, mistõttu konkreetse juhtumi tõenäolist tulemit oli seaduse sätete põhjal enamasti võimatu adekvaatselt ette näha

Eesmärgid

Eestkoste sätete eesmärk on kaitsta piiratud teovõimega alaealiste ning täisealiste isikute isiklike ja varalisi õigusi ning huve. Eestkostja on eestkostetava seaduslik esindaja, kelle tegevusest sõltub suures ulatuses eestkostetava olukord, kuivõrd oma piiratud teovõime tõttu ei ole eestkostetaval reeglina võimalik ise enda huvide eest välja astuda.

Kohtulik järelevalve

Järelevalve teostamine väljendub põhiliselt kaht liiki tegevuses:

- Eestkostjale teatud tehingute tegemiseks nõusoleku andmine: seadus loetleb tehingud, mida eestkostja ei või eestkostetava varaga teha ilma selleks eestkosteasutuselt eelnevat nõusolekut saamata (nt kinnisvaratehingud).
- Eestkostja aruandluse kontrollimine: seaduse kohaselt peab eestkostja oma tegevusest regulaarselt eestkosteasutusele aru andma. Seejuures nõuab seadus iga-aastaste kirjalike aruannete esitamist eestkostetava vara valitsemise kohta.

01.07.2009.a jõustunud PKS-i kohaselt on eestkostjate üle järelevalve teostamine allutatud kohtutele. Kohtulik järelevalve peaks uue seaduse eesmärkide kohaselt parandama eestkostetava põhiõiguste kaitset, sh tema varaliste huvide kaitset. Varem toimus järelevalve eestkosteasutuste poolt, kus sageli ei töötanud juriidilisi teadmisi omavad isikud. Uus seadus peaks lõpetama senise vastuolu, kus eestkosteasutused olid samal ajal nii sotsiaalhoolekandeteenuse pakkujad kui ka eestkostjad ja eestkostjate üle järelevalve teostajad, millega kaasnes teatud situatsioonides huvide konflikt.

PKS-e eelnõu seletuskirjas prognoositi tehinguteks nõusolekute andmise pädevuse maakohtutele üleandmisest kohtusüsteemile hinnanguliselt 2400–3200 täiendava töötunni lisandumist. Seaduses ettenähtud nõusolekute andmise kõrval läheb kohtutele üle ka muu järelevalvefunktsioon, eelkõige kohustus eestkostjat tema ülesannete täitmisel nõustada, eestkostjapoolsete kohustuste rikkumise korral teha talle ettekirjutusi või raskematel rikkumise juhtudel ta ametist vabastada. Lisanduva töökoormusena planeeriti eelnõu seletuskirjas ligikaudu 4800–6400 kohtutöötundi.

Eestkoste alaealise üle

Sarnaselt varasema õigusega säilib nii laste kui ka täiskasvanute eestkoste puhul põhimõte, et eestkostja määrab kohus ning et teatud isikud on kohustatud teatama eestkoste vajavast isikust. Siiski võib eestkoste määramise vajadusest teada saamine jääda suureks probleemiks ta tulevikus.

Erinevalt varasemast PKS-ist nähakse ette, et kohus peab eestkoste vajadusest teada saades ise algatama eestkoste seadmise ning mitte jääma ootama eestkosteasutuse ettepanekut. Ka edaspidi jääb kohaliku omavalitsuse vastavate töötajate ülesandeks selgitada välja sobiv eestkostjakandidaat, kontrollida tema tausta, samuti jääb kohalikule omavalitsusele ka eestkostja seadmise menetluse algatamise õigus. Menetluse algatamise õigus on ka muul asjast huvitatud isikul, näiteks eestkostet vajava isiku sugulasel.

Uues PKS-is on sätestatud põhimõte, mille kohaselt määratakse lapsele eestkostja ainult juhul, kui tal pole ühtegi seadusliku esindaja staatusega vanemat. Kui lapse huvide kaitseks on vaja määrata eestkostja, kuid pole alust võtta vanemalt ära tema vanema õigusi, tuleks uue PKS-i kohaselt määrata erieestkoste nende ülesannete täitmiseks, mida vanemad täita ei saa.

Uudsenä saab eestkostja määrata ka eostatud, kuid veel sündimata lapsele, kui on alust eeldada, et laps vajaks pärast sündi eestkostjat.

Kuigi uue PKS-i kohaselt eelistatakse eestkostjana alati füüsilisi isikuid, tuuakse sisse ka võimalus määrata eestkostjaks juriidiline isik.

Reeglina tuleb lapsele määrata ainult üks eestkostja ning õdede-vendade puhul peaks selleks olema sama isik; erandina võib eestkostjateks olla ka abielupaar. Siiski on ette nähtud ka võimalus määrata isikule mitu eestkostjat, kui see on konkreetse juhtumi iseärasusi ja eestkostetava vajadusi silmas pidades mõistlik.

Isiku saab eestkostjaks määrata ainult tema nõusolekul. Kui lapsele ei õnnestu leida sobivat füüsilisest või juriidilisest isikust eestkostjat, on eestkostjaks tema hariliku viibimiskoha järgne kohalik omavalitsus, kes täidab eestkostja ülesandeid ka kuni eestkostja määramiseni. PKS näeb ette vanemate õiguse kujundada lapse elukorraldust ka pärast oma surma.

Eestkostja kohustusteks on hoolitseda nii lapse isiku kui ka tema vara eest. Teatud tehingute tegemiseks, millega võib kaasneda suurem majanduslik risk (kinnisvaratehingud, laenu võtmine, väärtpaberitehingud jms), vajab eestkostja kohtu nõusolekut; ilma nõusolekuta tehtud tehing on tühine, kui kohus seda hiljem tagantjärele heaks ei kiida. Sellised nõusolekut vajavad tehingud on loetletud ka 1995.a PKS-is, 2009.a seaduses on nimekirja lisatud täiendavaid tehinguid ning täpsustatud nõusolekuta tehtud tehingute tagajärjed. Teatud juhtudel – kui sellega kaasneks huvide konflikt – ei saagi eestkostja eestkostetavat esindada ning sellisteks tehinguteks määratakse lapsele erieestkostja.

Erinevalt varasemast õigusest ei too eestkostja staatus kaasa kohustust lapse ülalpidamiseks, va kui eestkostjaks on määratud isik, kelle ülalpidamiskohustus tuleneb PKS-i teistest sätetest. Eestkostjal on lapse seadusliku esindajana õigus ja kohustus nõuda lapsele elatist selleks kohustatud isikutelt. Kui eestkostja annab seadusest tuleneva ülalpidamiskohustuse eestkostetavale ülalpidamist, läheb seaduse alusel üle eestkostetava ülalpidamisnõue ülalpidamiseks kohustatud isiku vastu.

Eestkostjal ei ole reeglina õigust nõuda eestkostetavalt tasu oma ülesannete täitmise eest. Seadus võimaldab siiski kohtul määrata eestkostjale tema ülesannete täitmise eest tasu eestkostetava arvel, kui see on asjaolusid arvestades mõistlik. Samuti saab eestkostja eelnõu kohaselt nõuda oma ülesannete täitmisel tehtud kulutuste hüvitamist eestkostetava vara arvel.

Täisealiste eestkoste

Täisealiste eestkoste reformimise vajadus tuleneb peamiselt uue TsÜS-i jõustumisel muutunud teovõime kontseptsioonist, samuti aga ka täisealiste eestkoste regulatsiooni praktilise rakendamise käigus üleskerkinud probleemidest.

TsÜS-i § 8 lõige 3 sätestab, et kui isikule on määratud eestkostja, siis eeldatakse, et isiku teovõime on piiratud. Piiratud teovõimega isikute tehtud tehingute tagajärjed sätestatakse TSÜS-i §-s 11.

Uue PKS-i kohaselt võib täiskasvanule eestkoste määrata ainult nende ülesannete täitmiseks, milleks eestkoste on vajalik. Eestkostjat ei määrata, kui isiku huve saab kaitsta volituse andmise, perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu.

Täisealiste eestkostele kohalduvad lapse eestkoste kohta käivad sätted. Siiski kehtivad mõned erisused: kohtu nõusolekut vajavate tehingute ning eestkostja kohustuste täpsustamise osas.

Erieestkoste

Erieestkostja võib määrata peamiselt:

- Juhtudel, mil varasema õiguse kohaselt jäeti vanematele nende õigused alles, kuid määrati lapsele ka eestkostja, kuna "laps on muudel põhjustel jäänud ilma vanemlikust hoolitsusest". Selle asemele tuli regulatsioon, mille kohaselt on lapsele võimalik määrata piiratud ülesannete erieestkostja, samas jääb püsima lapse ja vanemate vaheline õiguslik suhe ning kitsendatakse üksnes vanemate esindusõigust teatud sfääris.
- Juhtudel, kus eestkostja ise ei saa seadusest tulenevalt teatud tehinguid teha.